

Els usos del desordre

Estratègies URBANES de persones estrangeres en situació d'irregularitat administrativa

Autor: **Miquel Fernández**

Organisme: **Centre d'Estudis de Temes Contemporanis, adscrit al Departament de la Vicepresidència de la Generalitat de Catalunya**

Març de 2008

Índex

Índex.....	2
Introducció.....	5
El capital.....	7
Xarxes transfrontereres.....	11
Els usos del desordre. Fer-se invisible.....	18
Recapitulació i conclusió.....	22
Bibliografia.....	25

[Resum]

El present article és part del resultat d'una recerca etnogràfica realitzada a Barcelona entre Octubre i desembre de 2007. L'encàrrec demanava una aproximació qualitativa a la relació entre el mercat laboral i la població immigrada en situació d'irregularitat.

A partir de la realització de 14 entrevistes, un grup de discussió i observació participant a l'espai públic, els locals comercials o les associacions del barri del raval de Barcelona s'han obtingut les dades. Aquest article és doncs, el producte l'anàlisi i la interpretació d'aquestes dades. Concretament s'ocupa de les estratègies elaborades per estrangers que el que tenen en comú entre ells és, d'una banda, que estant o han estat en situació d'irregularitat administrativa i, de l'altre, que tots procedeixen o d'Àfrica, d'Àsia o d'Iberoamèrica.

S'ha conformat una mirada a través de dos pressupòsits teòrics: les teories del capital cultural de Pierre Bourdieu i Jean-Claude Passeron, i les de Erving Goffman i Richard Sennet sobre la percepció del (des)ordre social i l'aprofitament dels seus intersticis. Aquesta mirada ha girat al voltant de la pregunta sobre les especificitats perceptives en relació a l'ordre i el desordre social; s'afirma des d'aquest punt de vista, que els "immigrants" aporten una important riquesa en termes de *capital cultural* i que això procura una especificitat a l'hora de percebre els intersticis de l'ordre social, que al seu temps deu i beu de la temporal condició d'estranger en una societat urbana.

La mirada resultant analitzarà les dades obtingudes i les dividirà en tres parts: *El capital*, és l'apartat on s'interpretaran les dades sobre la procedència formativa i d'habilitats culturals. A l'apartat següent, *Xarxes transfrontereres* s'exposaran i s'interpretaran les dades sobre els recursos informals com les xarxes d'amistats o de paisanatge. I, l'últim apartat *Els usos del desordre. Fer-se invisible* tractarà la sobre les maneres en que la població estudiada intenta que sigui imperceptible l'estigma que els condemna: el ser jurídicament dissímils, ser estrangers en una societat que basa els seus principis democràtics en la presumpció de que tots els seus membres són iguals de dret i de fet.

Introducció

Aquestes pàgines són el producte d'un treball de camp i el posterior anàlisi i interpretació de les dades recollides. Les dades seleccionades giren al voltant d'una pregunta sobre les estratègies que elaboren les persones estrangeres que estan en situació d'irregularitat administrativa per assolir les seves fites, personals, laborals o familiars.

El resultat s'ha estructurat en tres apartats, *El capital*, *Xarxes transfrontereres* i *Els usos del desordre. Fer-se invisible*. L'objectiu és oferir llum sobre un espai social molt carregat de nocions impensades o elaborades interessadament amb finalitats polítiques o econòmiques. En aquest sentit conèixer les pràctiques menys visibles d'aquesta població pot ajudar a comprendre els diferents processos i les opcions múltiples que aquesta població és capaç de manegar.

La conclusió que s'avança és que si bé, les administracions i la Llei d'estrangeria poden arribar a dificultar en excés la normal participació d'aquest tipus de població en la societat catalana, s'ha de tenir en compte que moltes de les narracions exitoses tenen a veure precisament amb dos elements que normalment passen desapercibuts: d'un costat la majoria de la població immigrada tenen nivells de formació, així com el que anomenaríem "habilitats socials o culturals" superiors a la mitja estatal. De l'altre costat, les noves relacions i les accions que porten a terme impel·lits per la seva condició d'"immigrant" situen a aquests ciutadans i ciutadanes, en la punta del desenvolupament, no només econòmic¹ si no social i cultural en el sentit que produeixen una lectura crítica del ordre i posen en qüestió, precisament per "no ser del lloc", l'ordre naturalitzat del la ciutat d'arribada.

¹ El catedràtic d'economia aplicada de la Universitat Autònoma de Barcelona, Josep Oliver afirma en el seu darrer estudi publicat al 2006, la immigració participa ja en el 40% de la generació de producte interior brut (PIB) a Catalunya i la seva participació s'ha multiplicat per quatre els últims cinc anys. veure també OGLETTI, G. (2006) "Los beneficios económicos de la inmigración en España" a Revista Pueblos. Recurs d' internet <http://www.revistapueblos.org/>

El capital

Com ja s'ha senyalat en un anterior article², i com acabem d'afirmar, la població estrangera acostuma a tenir uns nivells de formació superiors a la mitja nacional. En aquest mateix sentit, pateixen en doble proporció les situacions de desclassament lligades a ocupacions laborals per sota dels seus nivells de formació.

Tot i això, el fet que la majoria d'aquesta població tingui nivells de formació superior o per exemple, facilitat per l'aprenentatge d'altres llengües, habilitats per interpretar els codis implícits en una entrevista de treball o per adequar-se a allò que s'espera d'ell, dota de recursos al subjecte per realitzar una incorporació amb més garanties d'èxit al món laboral i social del lloc al que s'ha arribat.

Tota la amalgama de coneixements imbricats en aquestes habilitats apreses és el que Bourdieu va anomenar *Capital Cultural*³. Aquesta noció està lligada a la de *reproducció social* i el que vol significar és el volum de recursos no econòmics de que disposen les *classes socials* hegemòniques per tal de reproduir unes relacions en l'estructura social que perpetuïn els seus privilegis i l'autoritat d'aquesta classe sobre la resta.

En el cas dels *estrangers* -entesos aquí, com aquells ciutadans no nacionals que acaben d'arribar a una ciutat-, la noció de *capital cultural* la farem servir posant l'èmfasi en un altre qüestió que serà molt útil per aportar llum a les dades obtingudes: El capital cultural s'hereta de forma idèntica al capital econòmic i dota als seus posseïdors de d'habilitats específiques per sortir airoso de les diferents proves a les que es poden veure sotmesos en tant que ciutadans estrangers. Un exemple d'aquest tipus d'habilitats el tenim en la següent narració:

² FERNÁNDEZ, M. "Treballadors invisibles, ciutadans il·legals". Revista IDEES. Centre d'Estudis de Temes contemporanis

³ BOURDIEU, P., PASSERON, J.C., (1970) *La Reproduction : éléments pour une théorie du système d'enseignement*. Paris : Éditions de minuit, cop.

I en un viatge a França amb els nens que jo portava perquè allà, treballava des de els 17 anys amb els Escoltes senegalesos. I encara segueixo. Això m'ha facilitat el treball social, el contacte amb l'altre gent, amb monitors, cooperants. Al 2001 vaig anar a França per fer pedagogia social, en un intercanvi, en un camp de treball i jo era monitor. Era un seminari sobre drets i deures del infants. Clar a França era la bomba, un Senegalès que venia a parlar sobre drets i deures del infants a França. Jo el tema el dominava.

D'aquesta cita, el que primer destaca és que l'informant, nascut al Senegal és precisament l'ús fluid de l'altre llengua oficial de Catalunya, el català. Cal recordar que la majoria de la població que prové del continent Africà, domina varies llengües, algunes de les quals, europees. Cosa que, per definició, li posa en situació d'aprendre amb relativa facilitat nous idiomes, sense entrar a parlar dels beneficis en termes d'estructuració del pensament que atorga el domini de diferents idiomes. L'informant, només en aquesta cita ja enumera un seguit de coneixements i d'habilitats adquirides que li permeten, per exemple, ampliar la seva xarxa de coneguts (en termes bouerdians podríem anomenar *capital social*) o igualment aquesta xarxa és una possibilitat essencial a l'hora del desplaçament a Europa del subjecte. També ens senyala un coneixement específic com és el que implica ser convidat a França a oferir una ponència sobre pedagogia en un congrés o seminari, El més rellevant de la seva narració és la distància entre aquest capital que ell acumula i les expectatives que la seva procedència nacional provoca entre aquells altres participants. En altres paraules, la possibilitat de girar al seu favor els prejudicis: el seu ampli coneixement d'una matèria concreta és en encara més valuós, quan els prejudicis nacionals o racials, pressuposen escassos nivells de formació

És en aquest sentit que, seguint Bourdieu, s'observa com el valor afegit d'aquest capital és precisament la seva invisibilització. Aquest capital és encarnat pel subjecte de manera que es percep com a natural, per exemple, la seva capacitat de comprensió, o la seva habilitat per dominar els codis de comunicació en diferents tipus de conversa. El que interessa d'aquesta reflexió és que, l'acumulació d'aquest *capital cultural*, en tant és conseqüència d'un determinat procés d'aprenentatge -que també pot relaxar-se en certificats o títols acadèmics- i que té més possibilitats de *donar rèdit* en relació inversament proporcional a la seva invisibilitat al seu aspecte de caràcter

intrínsec del subjecte en qüestió.

En aquest sentit, les habilitats implícites, incorporades i invisibilitzades com a naturals, seran la clau que permetran a les persones estrangeres sortejar algunes de les traves específiques per elles. Aquest capital cultural també s'expressa en eines per cultivar i aprofitar, en paraules de Goffman "l'art de manejar les impressions"⁴, de dominar la imatge d'un mateix en una relació concreta, de poder interpretar ajustadament el ventall de codis comunicatius que s'utilitzen en una relació interpersonal i d'avançar-se a les expectatives que el ell mateix pot crear. El producte d'aquestes habilitats pot ajudar a que el subjecte en qüestió tingui més autonomia respecte a les limitacions específiques associades a la seva condició d'estranger.

Una de les formes en les que s'expressa aquest aprovisionament de recursos és -tal i com s'acaba esmentant- en el coneixement i l'experiència associativa. Les associacions de ciutadans⁵ són una de les formes més específiques de la vida urbana, és per això que per aquella persona que s'està incorporant al nou teixit social i laboral, aquesta habilitat aporta un volum important de noves oportunitats lligades a les xarxes d'ajuda mútua, a la capacitat d'establir una relació de certa reciprocitat amb l'administració pública -tot i que moltes vegades, aquesta relació, està mediada per ciutadans nacionals que actuen de treballadors o educadors socials- i poder rebre, per exemple subvencions públiques. Les associacions són també un espai de protecció i inclús, en termes psicosocials, un espai de reconfortament que apaivaga la sensació de ruptura total amb espais de sociabilitat primigenis -la seva escola, barri, família, etc...- o particularment rellevants per al subjecte tal i com sostenen com Dominique Schanpper⁶ i Rebeca Grinberg⁷, aquí com a teories generals sobre

⁴ GOFFMAN, E (1994). *La presentación de la persona en la vida cotidiana*. Buenos Aires Amorrortu: Buenos Aires.

⁵ TÖNNIES, FERDINAND, *Comunidad y asociación : el comunismo y el socialismo como formas de vida social*. Barcelona, Península: 1979

⁶ SCHNAPPER, Dominique. "Modernidad y aculturaciones a propósito de los trabajadores emigrantes". A T. TODOROV, EDS. *Cruce de culturas y mestizaje cultural*. Madrid, Júcar: 1988

⁷ GRINBERG, LEON I RECECA, *Migración y exilio : estudio psicoanalítico*, Madrid : Biblioteca Nueva, cop. 1996

recreació de microclimes culturals fora del lloc d'origen.

Luego en la asociación he encontrado un ambiente que me ha animado a seguir aquí. Porque había gente que compartía mis principios [Ahmed]

Tal i com ens senyalarà Peñaranda Cólera⁸, on es comença a construir l'idea de xarxa és als espais de trobada de la població estrangera com veurem més endavant, poden començar en locutoris, bars, perruqueries on, per un motiu o per un altre, persones estrangeres amb vincles de paisanatge, de residència, etc... A més s'ha de tenir en compte el paper de les associacions formals o informals de ciutadans que afegixen més elements per coadjudar a la incorporació a la ciutat d'arribada.

Aquests espais, tant informals i com formals, actuen en un inici com a llocs de suport mutu i plataforma d'entrada a les primeres xarxes socials i consegüentment al mercat de treball. Aquests tipus d'entitats poden ser de qualsevol tipus tot i que tenen certa preeminència les que giren al voltant de reivindicacions col·lectives al voltant dels drets humans, de les qüestions nacionals obertes als països d'on procedeix aquesta població, etc...

[Al Senegal] Sempre estava a la vida associativa per no avorrir-me.[Ousseynou]

También he descubierto [A Cornellà de Llobregat] que hay una militancia, una lucha por la entidad. Es algo que en Marruecos ya... durante la universidad, ay estaba implicado[...] Al cabo de un tiempo entré en la asociación *Sense Fronteras* [...] El hermano de un amigo al que no conocía. [Ahmed]

Un altre de les situacions que es passa per alt a l'hora de parlar d'aquest tipus de població és el seu activisme polític previ a l'arribada a Catalunya. En aquest cas, la pertinença a certs partits polítics també pot aportar un element d'afinitat *transnacional* i oferint d'aquesta manera nous recursos aprofitables per aquests individus

[Encontré trabajo] en el barrio. Menos mal que soy gente de izquierda y he

⁸ PEÑARANDA CÓLERA, MA. CARMEN (2005) "El locutorio como espacio social transnacional: una mirada psicosocial "Athenea Digital", tardor, número 008 Universidad Autónoma de Barcelona, Barcelona

encontrado gente de partidos de izquierda que me han ayudado, del Partido Obrero Revolucionario, tuve contactos.[Yjub]

En aquest cas, les xarxes socials al voltant d'un partit polític, que si a més és de caire internacionalista, pot establir-se com un espai d'ajuda mútua i la col·laboració que adient per trobar una feina o rebre consultes sobre dels processos administratius en els que es veuen immersos.

Xarxes transfrontereres

Tots les persones entrevistades situen l'accés al mercat laboral (formal o informal) com la qüestió prioritària. I aquesta primera necessitat es pot satisfer gràcies a les xarxes socials⁹ on els treballadors estrangers son un node més. La xarxa també pot recolzar a treballadors que, per exemple, ha tingut un accident laboral i està impedit per treballar i per tant, per obtenir un salari. Sovint, aquestes xarxes són iniciades en els països de procedència dels estrangers que arriben al territori català. Aquestes xarxes inicials són el resultat del que s'anomena *cadena migratòria* i que faciliten la incorporació de la nova població al mercat de l'habitatge i laboral. El resultat d'aquestes cadenes és precisament la concentració de famílies i inclús pobles sencers traslladats en una gran part a pobles o barris de Catalunya¹⁰. Aquesta situació, durant els primers moments i de manera sempre temporal, és necessària i afavoreix que la persona que acaba d'arribar invisibilitzi la seva condició d'estranger entrant el més aviat possible en les estructures socials bàsiques com poden ser el barri, l'escola o el mercat de treball.

En el cas d'un dels entrevistats en situació d'irregularitat administrativa que va patir un accident laboral que el va incapacitar per treballar en la construcció, són els mateixos familiars, paisans o amics els que l'ajuden:

⁹ DOMINGO PÉREZ, CONCHA I VIRUELA MARTÍNEZ, RAFAEL "Cadenas y redes en el proceso migratorio español" a Scripta Nova N° 94 (8), 1 de agosto de 2001

¹⁰ Per no perdre de vista els punts en comú i les similituds entre molts processos migratoris és interessant llegir la tesis d'Angelina Puig que explica com un barri de Sabadell és va constituir de forma casi exclusiva per població provinent d'un mateix poble de Granada, "Pedro Martínez". PUIG, ANGELINA, *De Pedro Martínez a Sabadell: l'emigració una realitat no exclusivament econòmica. 1920 – 1975*. tesis doctoral, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1990

Y CÓMO SUBSISTES?-familia, la gente, los primos... El sobrino. [grup aziz]

La població entrevistada coincideix en senyalar com les xarxes socials han estat un recurs per una incorporació al mercat de treball ràpida i fàcil. L'elevat volum de treball submergit a Catalunya¹¹ i excessivament centrat en un model productiu intensiu que requereix molta ma d'obra i prescindeix de grans inversions en recerca i tecnologia- permet la incorporació ràpida i molt ajustada a la demanda:

Sí, y a los 15 días empecé a trabajar. Rápido. Siempre trabajé de limpieza, en casas de familias...(Elisa)

Com s'acaba de comentar, aquestes xarxes socials permeten una incorporació efectiva al mercat laboral, a l'habitatge i a l'abastiment de les necessitats bàsiques com el menjar o el vestir. Tot i això, no s'ha d'oblidar que també s'accedeix ràpidament ja que, en la majoria dels casos s'adopta una actitud d'acceptació pràcticament incondicional de les condicions laborals imposades com a norma general en mercat de treball submergit.

y al llegar a Cornellá me quedé con la familia de Fátima, que me daba de comer, buscando trabajo con un pintor, haciendo de todo, me pagaba 30 euros cuando quiere y para llegar al trabajo tenía que pagar 7.50 euros, me quedaban 22 euros (se ríe) y bueno, ah, ganar para vivir. Trabajé con otro que dijeron "hay uno que le falta un paleta", yo cuando iba a la universidad trabajé un poco en el verano subía al norte para trabajar en la construcción, me juntaron algo de herramienta y me fui a trabajar de paleta, primer día, segundo, y me ha durado, trabajé con este hombre 3 meses, no me pagó todo, trabajé con otro un mes, su amigo, tampoco me pagó todo, (Yusuf)

Les xarxes de *paisanatge*, és a dir, els vincles de solitudaritat que es sustenten en la procedència geogràfica o nacional comuna, poden funcionar alhora de recolzar a algú que té problemes econòmics.

Sí. Si hay problemas con algún paisano, que le ayudemos, que ese dinero vaya a esa persona.[...] . Algunas no tienen trabajo. Pero si saben... si sale un trabajo, les conseguimos. [Elisa]

Les xarxes de *paisanatge* poden funcionar de manera substitutiva a les xarxes

¹¹ Veure de nou FERNÁNDEZ, M. (2008) on es s'aporten algunes dades que senyalen que al a Catalunya hi ha aproximadament un 20% de la producció és submergida, no

familiars. L'ajuda mútua es justifica per costums o per reciprocitat.

Y una persona, si no hay hermano, hay otros familiares, amigos de la calle, del trabajo, de la escuela, piden ayuda, dan dinero, es nuestra costumbre. Cuando luego otro pida ayuda, el lo dará: todos dan ayuda. [Yjub]

Com ja s'ha comentat, les condicions laborals dels primers treballs són generalment, les més dures. Aquesta població és capaç d'assumir-les en un primer moment.

al principio [a mi marido] le explotaban muchísimo: trabajaba en una pescadería y trabajaba muchísimo, no le pagaban días feriados, ni baja, si faltaba un día le descontaban... cobraba a penas 600 euros [Elisa]

Aquestes xarxes s'ordeixen a través de les fronteres nacionals. En aquest cas, s'intenta sortejar els impediments que imposa la *Llei d'estrangeria*¹² al desplaçament geogràfic. Com es pot deduir, la població estrangera, en situació d'irregularitat si surt de l'Estat espanyol corre el risc de no poder tornar a entrar.

HAS VUELTO EN ESTOS DOS AÑOS?[...]Exactamente hace un año, en diciembre, para traer a mi hija [...] A NIVEL LEGAL HAS TENIDO PROBLEMAS?[...]No. Me fui de mi país, hice un pasaporte que no tuviera el sello de entrada en BCN y volví a entrar [Elisa]

És molt interessant contemplar com aquesta població és capaç de sortejar els rígids controls fronterers, de traslladar-se legalment d'un país al l'altre per tal de salvar els obstacles que cada un dels estats l'hi pot posar. Al mateix temps pot aprofitar per exemple que, en un Estat europeu és regularitzant la situació mentre que en l'altre poden obtenir salaris més elevats:

Estaba en Francia un tiempo, en 2005, escuché la regularización en España, llegué a finales de 2004, octubre de 2004. No conozco a casi nadie aquí, no tengo trabajo, para buscarlo me faltan papeles. [Ahmed]

De fet, aquest no és l'únic exemple, ans el contrari: calculant les possibilitats de regularitzar la seva situació administrativa poden viure a diferents països

declarada.

¹² Tan el contractament en origen com l'accès a la regularització per via de l'arrelament social, comporta que la persona contractada degui restar en la comarca i el sector productiu fins a obtenir el permís de residència permanent.

europaus i un dels elements determinants a l'hora de decidir a quin país restar, pot ser l'accés a la seva regularització abans inclús que unes millors condicions laborals i salarials.

Y si no, quedarme aquí [a Cornellà de Llobregat] si me encontraba bien. Pero una vez aquí he visto las cosas muy mal: la ley de extranjería de España, de Francia. En Francia no hay luz, es imposible conseguir los papeles, hay gente que lleva 10 años y no lo ha conseguido. Allí se hablaba de las elecciones y del cambio de gobierno, la bolsa de sin papeles, el trabajo... Así que he pensado quedarme aquí para intentar conseguir papeles y estudiar aquí. [...]

Les anades i vingudes entre els països de procedència i diferents països europeus permet a aquesta població aprofitar, per exemple, ajudes per estudiar o obtenir salaris més alts a França, mentre a Espanya tramita els permisos de residència o treball.

Un mes, hice la inscripción [a la Universitat de Marsella] y volví a Marruecos. En 2002. En 2003 conseguí otro visado de turista en el consulado de Alemania, pero no fui a Alemania, sino a Francia. La idea era llegar a Francia con el visado alemán. Intentar hacer la inscripción en Francia y volver a Marruecos para obtener el visado de largo plazo, pero no lo conseguí, así que a finales de 2003 vine a Barcelona. [Ahmed]

Dintre de la Unió Europea també hi han aquestes diferències salarials o de prestacions socials. Donat que la renovació dels permisos a l'Estat espanyol, està lligada a una cotització mínima a la Seguretat Social, a voltes, la població en aquesta situació es pot convertir en *treballadors transfronterers*. Aquest concepte està recollit a la *Llei d'estrangeria* i serveix per referir-se a treballadors que viuen prop de la frontera d'un país i treballen en un altre. En el sentit que interessa per aquesta reflexió, aquests treballadors o treballadores transfrontereres, paguen la contribució a l'Estat espanyol i viuen i treballen al francès, al belga o a l'alemany on poden guanyar més diners en menys temps.

Mucha gente que trabaja en Francia tiene el permiso de aquí, porque en Francia cobran más, pero dejan aquí la tarjeta para conseguir los 3 meses, es obligatorio cotizar 3 meses para poder renovar.[GRUp]

Com senyala el testimoni, els permisos de residència i treball poden ser aprofitats per amics, coneguts, paisans o d'altres estrangers però que no tinguin la seva situació regularitzada. Aquesta població doncs, pot treballar com

si tingués la seva situació regularitzada.

Así, para no perder la tarjeta, dejan la tarjeta a una persona sin papeles y siguen así cotizando.[GRUp]

Alguns d'aquest treballadors que tenen un ofici amb molta demanda de ma d'obra al lloc d'arribada no tenen especials problemes a l'hora de trobar feina. Molts d'aquests s'assabenten de la necessitat de ma d'obra, gràcies al contacte directe amb els empleadors que els truquen quan necessiten que hi treballin, amb d'altres coneguts en la mateixa situació apropant-se, per exemple, a locutoris o també apropant-se a llocs de recollida de treballadors il·legals.

Como ya conozco más gente y como soy paleta puedo conseguir trabajo de paleta [...] Mi amigo conocía a un jefe, tengo teléfonos de algunos jefes, me llamaban.[GRUP]

De fet, els locutoris són en un dels espais on s'ordeixen gran part de les xarxes en les que s'incrustaran els estrangers acabats d'arribar i serà el lloc on establiran els primes contactes més enllà dels coneguts del lloc de procedència. Segons l'observació portada a terme per Peñaranda Cólera, en aquest sentit els locutoris són "centres de recursos", nous llocs que permeten noves relacions socials:

Espacios donde encontramos informaciones varias, informaciones "informales", que cuelgan de carteles en el interior del locutorio, donde se ofertan trabajos, alquileres de vivienda, información sobre asesorías legales, ofertas de ocio, etc. Estos anuncios diversos ponen en evidencia qué tipos de estrategias o de procedimientos se pueden seguir para moverse y funcionar en la sociedad de acogida. El locutorio posibilita que la información sea accesible, que circule y que uno/a pueda incorporarla en su transitar por la ciudad de manera que los movimientos sean más sencillos, más fáciles y más seguros. Estas informaciones no sólo "cuelgan" de los carteles del locutorio, sino que también circulan entre las personas que habitan el lugar, y construyen al locutorio como un centro de recursos. Es aquí donde comienza, sin lugar a dudas, a construirse la idea de red.

Tal i com ens confirma Ahmed, els locutoris son llocs de trobada on també les persones van a comunicar-se amb els seus familiars, però la funció principal té a veure amb l'espai físic on les persones es reuneixen, xerren, recomanen a un treballador o a un empleador.

Amigos o de amigos... Y también a través de locutorios, donde la gente se reúne,

habla, de a quién conoces... Delante de los locutorios la gente habla...La gente que no sabe leer ni escribir, ni buscar trabajo en internet, van a los locutorios, a ver si alguien necesita un albañil, un tío... Porque también enchufan. Si una persona lleva mucho tiempo en una obra y lo lleva bien con el empresario, le busca otras personas. [Ahmed]

La noció *d'immigrant entrepreneur*¹³ ha proliferant en els darrers anys i s'ha utilitzat per senyalar les especificitats i característiques dels estrangers que, per diferents motius decideixen establir el seu negoci i alliberar-se de les condicions socials característiques de les parts més baixes de l'estructura laboral (Aramburu, 2004; Díaz i Molina, 2006; Moreras, 2006 i Goldberg, 2006) els empresaris tiren endavant gràcies i de nou, precisament a les xarxes d'ajuda mútua, familiars, locals i transnacionals. En Yjub explica amb molt de detall aquests processos.

70% de la gente que viene de Punjab tiene relación, familia que viven en países ricos: Alemania, Inglaterra. 95% de paquistaníes aquí es hermanos, varios, 3 hermanos que primero trabajan los 3, uno deja trabajo, monta tienda, si va bien, otro deja trabajo y también monta tienda. Así, montan 3 tiendas. Y piden ayuda a familiares en países ricos, ellos dan dinero, pero no siempre dan crédito. Pero a veces, sí, porque dar tres mil, seis mil euros no es problema. Así, 3 hermanos viven juntos, comen como en el 3er mundo: lentejas y lentejas y no gastan mucho y ahorran mucho dinero y montan tiendas. Por eso hay rumores: Por qué los paquistaníes montan tantas tiendas? Yo conozco muchos dueños de tiendas que sólo ganan 1200 euros. Es mejor ganar sólo eso que trabajar tan duro en la construcción. Hay muchos paquistaníes que ganan muy poco, pero gastan muy poco. Como no son profesionales, no hablan la lengua, se juntan varios hermanos, piden ayuda a familiares de otros países y montan tienda. Así hacen. Y también porque son las mismas zonas. [Yjub]

Aquest relat resum varies de les coses dites en les pàgines anteriors on val la pena aturar-se. El primer de tot és observar com, el lloc de procedència implica sempre una "classe social de procedència" que gairebé sempre s'obvia, per exemple, emmarcant a tot els "immigrants" de llatinoamèrica en un tot homogeni i ignorant d'altres variables tan rellevants com el gènere, l'edat o la formació i experiència laboral. L'etiqueta "d'immigrant" doncs, sembla que estalvia a l'interlocutor demanar quina edat té, quina formació té o quina professió tenen els seus pares.

Des d'aquest punt de vista s'observa població immigrada que no vol fer treball

¹³ El primer que va fer servir el terme va ser Ivan Light. A la seva etnografia *Ethnic enterprise in America: business and welfare among chinese, japanese, and blacks*. Berkeley

manual en centres de producció intensiva (hosteleria, agricultura, etc...) precisament, perquè també per al seu país de procedència i sobre tot per la seva classe social d'origen són feines brutes o servils. Aquest motiu explica en certa mesura, la voluntat i l'esforç que poden fer moltes famílies "immigrants" per encetar un negoci, tot i que impliqui moltes hores de treball, molt d'estalvi i com a conseqüència, pot ser condicions de vida més dures que les d'alguns treballadors assalariats. Insisteixo, l'important aquí és la dimensió d'un tipus de treball, que la dignitat lligada a una classe social determinada l'impel·leix a aquesta persona a fer una inversió molt elevada en termes econòmics o hores de feina, així com sacrificar l'oci lligat al consum, etc...per intentar mantenir el rang social del que provenen.

Un darrer punt que destaca l'informant és el paper de les xarxes transnacionals a l'hora de facilitar l'inversió mínima perquè es pugui començar, per exemple, una empresa de venda de queviures. Aquestes xarxes funcionen amb sistemes de reciprocitat i de confiança mútua que actuen com a petits bancs familiars entre diferents països, ja sigui els pares des de el lloc de naixement com els tiets o altres familiars o inclús amics que ja són residents a Alemanya, el Regne Unit o França

Els usos del desordre. Fer-se invisible

Tant Erving Goffman¹⁴ com Richard Sennet¹⁵, van fer notar les peculiaritats de la vida urbana i els seus espais de sociabilitat contínuament mutables. Concretament la ciutat –com a societat distintiu de la societat rural- ha estat un espai de variabilitats contínues on la presència d'estrangers o d'immigrants és el seu element constitutiu.

És en aquest sentit que, des de la sociologia és poden comprendre les oportunitats que atorga als estrangers la vida urbana. Concretament, les

[etc.]: University of California Press, cop.1972

¹⁴ GOFFMAN, ERVING, *La Presentación de la persona en la vida cotidiana*. Buenos Aires : Amorrortu, 1981

¹⁵ SENNETT, RICHARD *Vida urbana e identidad personal : los usos del orden* Barcelona : Península, 2001

institucions, les normativitats latents, producte de certa sociabilitat poden, passar desapercebudes en un primer moment pels nous habitats de la urbs. Aquesta situació pot representar un ventall d'oportunitats que normalment resulten invisibles per a la resta de la població. Així doncs, l'estranger pot aprofitar aquests espais ambigus consubstancial a tota societat urbana. Tan l'interstici que queda llest per al seu aprofitament com l'actitud de contemplar quantitat de normes latents com buides de significat, moltes vegades imperceptibles, fosques o inexplicables, aquesta actitud dic, es pot convertir en un instrument al servei de subvertir la seva situació de desavantatge respecte a la població nacional.

En aquest sentit, cal recordar que tot procés de socialització té com un dels seus resultats més immediats, precisament, la invisibilització del procés d'aprenentatge del qual, la seva "conducta natural" és producte. Aquestes conductes naturals, aquestes normes implícites que regeixen la vida social, les relacions personals, i l'incrustament en les institucions són només un tot coherent i raonable per aquells que ha estat sociabilitzats en els diversos grups socials d'una ciutat com Barcelona.

L'estranger, des d'aquest punt de vista pot arribar a ser un subjecte privilegiat donat que és capaç de veure el component inacabat, incompreensible i incoherent d'aquestes relacions que, als que porten habitant la ciutat en qüestió més temps, l'hi passen desapercebudes i li passen com a elements inqüestionables.

L'estranger en aquest context, pot aprofitar certs intersticis, molts d'ells només visibles als seus ulls, per tal de aprofitar oportunitats, millorar el seu estatus social o accedir a millors llocs de treball o invisibilitzar, per exemple, la seva condició d'estranger per tal que no se li apliqui la llei d'estrangeria.

Els informants expliquen doncs, aquest ús estratègic, per exemple en la adequació al mercat laboral, formal o informal. Els entrevistats expliquem com, un cop dintre del lloc de treball, si no es té contracte, aquests treballadors han de sortejar també les inspeccions del Ministeri de Treball, cosa que no sembla

que als entrevistats els hi suposi enormes dificultats.

Y HAN VENIDO LOS INSPECTORES? -Una vez, sólo, y yo subí a la escalera, trabajando en las reformas, salí al terrao y ya está.[GRUP] Si una persona lleva mucho tiempo en una obra y lo lleva bien con el empresario, le busca otras personas. Trabajan con empresarios de aquí utilizando las tarjetas de la SS de personas que no están [...]O que están en Francia y que está de alta dos veces.[Ahmed]

La qüestió “dels papers” és de vital importància, tant accedir a ells com renovar-los. Una estratègia estesa és anar treballant “en negre” en una feina i cotitzar en una altre pagant les despeses a la Seguretat Social:

Pero el jefe con el que ya estaba trabajando... Yo he conseguido un precontrato de una cooperativa de mensajeros, [...] - PERO ALLÍ NO HAS TRABAJADO?[...] No. no tenían necesidad, pero querían hacerme este favor. Me han hecho el favor a cambio de comprarles una moto y/o? una furgoneta.[...-ANDA... PERO SON BUENA GENTE?[...] Sí. Pero yo he pagado todo: los gastos de cotización, de SS...

Algunes de les persones que s'han vist immerses en una inspecció del Ministeri de Treball, afirmen que tot i que el registre es porti a terme per part dels inspector, aquest pot ser burlat ja que es fan servir targetes de residència d'unes persones –que pot ser treballen a un altre feina menys susceptible de ser inspeccionada o a un altre país de la Unió Europea- per d'altres, de forma que l'inspector, tal i com ens relata l'entrevistat, pot ser enganyat quan comprova que té el mateix nombre de targetes de residència que treballadors estrangers.

[...] los jefes saben cuándo vienen, avisan a los sin papeles de ir a un sitio o no venir este día y ya. A veces vienen y rápido: los sin papeles al lavabo o al bar...[...]
A veces se da al inspector el núm de trabajadores y de tarjetas y ya está, se van. Aconsejan también a los trabajadores. Si una persona sin papeles trabaja con la tarjeta de otro le dicen: “tú te llamas Mohammed y ya está, si te preguntan, di que te llamas Mohammed y ya está”.

La situació de desempar administratiu i les urgents necessitats de regularitzar la situació poden dibuixar un terreny on sigui propici altres tipus d'actes delictius com la compra i venda de contractes laborals, sobre tot quan s'albira un procés de regularització extraordinari.

[...] mi compañero de piso es con papeles [...] Y le vendió el contrato para la

regularización de su hermano. Sí, la mayoría ha comprado contratos para regularización.[Ahmed]

Els “immigrants” en tant que això, intenten d’una manera o un altre invisibilitzar-se com a pertanyents a aquesta categoria, la “d’immigrants” si més no a la més contundent que és la de “il·legal”

sabía algunos trucos: si tienes vestido muy limpio y periódico en mano, policía no para.[...] ropa de trabajo, mono de pintar, nunca te paran. Si ven que vas a trabajar no te paran. Y yo trabajaba en casas, no en obras ni en calle. [Yjub]

en el cas del nostre país, existeix el recurs lingüístic. Conèixer o semblar que es coneix el català, pot actuar de “paraula màgica” per encetar una relació, ni que sigui superficial, de cordialitat, produint una disposició positiva per part de l’interlocutor

[el compte d’Ali Baba i els 40 lladres, la paraula màgica] Abre *som-som*, palabra *som-som*, en Urdu: *cul ya som-som*, y abría puerta del tesoro. En Cataluña, desde mi punto de vista, seguro, seguro, que hablando catalán es como decir: cul ya som-som, es la manera de abrir la puerta del tesoro: encontrarás más trabajo, más rápido si hablas catalán que si sólo hablas castellano. Una persona sin papeles que habla catalán tiene más garantía que si sólo habla castellano. Si una persona que viene a la Asociación, aunque no tenga papeles, pero si habla catalán, le daremos trabajo. No digo: buscaremos trabajo, digo daremos trabajo.

Mentre dura el temps en el que s’està en situació d’irregularitat administrativa sempre s’està a expenses que la policia pugui identificar a l’“immigrant” i imputar-li una falta administrativa que és la de no tenir permís de residència o treball. Per tal que els policies no els hi sancionin, també es mostra tot el ventall de signes que identifiquen l’*arrelament*, en aquest cas, a tot allò que tingui a veure amb la catalanitat

I alguna vegada em vaig trobar amb la policia però en veure el carnet de la universitat no van saber què fer, també el fet de parlar en català i els hi deia que tenia la documentació a casa meva. A veure si és un mosso i li parles en català normalment no tens problemes. I si és un municipal jo ja sabia que no em podien posar en problemes. [oUSSEYNOU]

Un altre exemple on, en aquest cas, és un símbol popular com és l’adhesiu CAT (Catalunya) que enganxat a una carpeta on es simula portar documents de treball, mostra que “l’immigrant” no ho és pas:

Sí, una vez con un amigo, cerca de la una [del migdia], en Urquinaona, mi amigo quería llamar y en esa época no había móviles. Él fue a buscar cabina y yo estaba en el coche y vino la policía y me pidió los papeles. Me dijeron: fuera. Y yo tenía una carpeta con una pegatina que ponía: Cat, de Cataluña. Y ellos lo vieron, hablaron entre ellos y dijeron: vale, ya está. Y no pidieron papeles.[Yjub]

Recapitulació i conclusió

La condició d'estranger imposa a aquells que la pateixen una sèrie de exigències que poden fer d'aquests, persones amb una elevada capacitat productiva i emprenedora. Tal i com s'ha exposat, existeix una part important d'aquesta població amb un elevat *capital cultural* que representen una font de riquesa a les ciutats en les que s'incorporen.

El primer apartat ha mostrat com aquesta població està dotada d'unes habilitats que hem significat sota l'epígraf de *capital cultural* que atorguen a gran part d'aquesta població oportunitats específiques per sortir airoso de la situació jurídica en la que es troben. Aquest mateix capital, s'abasteix i al mateix temps constitueix, xarxes socials extraordinàriament útils a l'hora, per exemple, en termes psicosocials, d'apaivagar la voluntat de retorn amb la participació en associacions, o de incorporar-se al mercat laboral submergit gràcies a la circulació coneixement d'aquestes agrupacions i l'establiment de vincles de confiança recíproca. Aquest és el primer element important a l'hora de parlar d'agrupacions o xarxes socials. L'apartat següent s'ocuparà encara amb més profusió del les xarxes socials com a recurs de la població estrangera en situació d'irregularitat.

El segon apartat ha servit per mostrar la importància vital de les xarxes socials com a punt d'arribada però també de sortida per a la incorporació existosa de nova població a la ciutat de Barcelona. En aquest sentit, com a part important del *capital cultural* les xarxes socials establertes al voltant de la noció "d'immigrant" faciliten, manera paradoxal, que aquesta població s'abasteixi de més eines, precisament per invisibilitzar la seva condició *d'hiper estranys* a la ciutat. Les xarxes, són efectives en aquesta direcció de forma inversament proporcional a la seva vinculació amb les institucions públiques. Aquestes, de forma més o menys ingènua, reïfiquen les xarxes socials en termes de

“comunitats d’immigrants” convertint una xarxa que dona llibertat, en un altre que enclaustra a la població en una identitat única i fixa. Aquesta fórmula, com ja s’ha demostrat¹⁶, deixa a aquestes agrupacions llestes per a qualsevol ús partidista que es vulgui fer des de administracions públiques, partits polítics, premsa, etc...

Concloent podem dir que els ciutadans significats amb el qualificatiu “d’immigrants”, més que produir desordre social, són els primers que detecten aquest com a element fonamental de la vida urbana i on precisament, un seguit de significats donats per descomptat, de normes latents, fixen un ordenament social inestable, canviant i eminentment impredecible. Aquesta situació no és vista per cap tipus de ciutadà millor que per l’“estranger”.

Una part molt important d’aquest capital, ni tan sols és explotat, és ignorat o senyalat com inservible. El que es pot amagar sota aquestes afirmacions és de nou, un símptoma del dèficit que té la societat catalana a l’hora d’aprofitar els capital humà, ja siguin aquests nacionals o estrangers. Una model productiu poc basat en la recerca i el desenvolupament tecnològic hauria de propulsar l’economia i la societat catalanes a nivells de benestar i confort, i pot ser, a societats menys desiguals i més obertes.

¹⁶ FERNÁNDEZ, M. (2005) “Immigrants per sempre” a *Els Altres Andalusos. La qüestió nacional*. L’esfera dels Llibre, Barcelona

Bibliografia

- ARAMBURU, M. (2002) "Los comercios de inmigrantes extranjeros en Barcelona y la recomposición del "inmigrante" como categoría social. Scripta Nova. Universidad de Barcelona.
- BOURDIEU, P., PASSERON, J.C., (1970) *La Reproduction : éléments pour une théorie du système d'enseignement*. Paris : Éditions de minuit, cop.
- DIAZ, A I MOLINA J.L. *Vender en la calle*. a RIBAS, NATALIA, ET. ALT. Empresariado étnico en España. .Fundació CIDOB, Barcelona
- DOMINGO PÉREZ, CONCHA I VIRUELA MARTÍNEZ, RAFAEL "Cadenas y redes en el proceso migratorio español" a Scripta Nova Nº 94 (8), 1 de agosto de 2001
- FERNÁNDEZ, M. "Treballadors invisibles, ciutadans il·legals". Revista IDEES. Centre d'Estudis de Temes contemporanis
- FERNÁNDEZ, M. (2005) "Immigrants per sempre" a *Els Altres Andalusos. La qüestió nacional*. L'esfera dels Llibre, Barcelona
- GOFFMAN, E (1994). *La presentación de la persona en la vida cotidiana*. Buenos Aires Amorrortu: Buenos Aires.
- GOLDBERG, ALEJANDRO "Dinámicas y estrategias socioculturales de inserción económica de los migrantes senegaleses: una indagación etnográfica" a RIBAS, NATALIA, ET. ALT. Empresariado étnico en España. .Fundació CIDOB, Barcelona
- GRINBERG, LEON I RECECA, *Migración y exilio : estudio psicoanalítico, Madrid : Biblioteca Nueva, cop. 1996*
- LIGHT, IVAN, *Ethnic enterprise in America: business and welfare among chinese, japanese, and blacks*. Berkeley [etc.]: University of California Press, cop.1972
- MORERAS (2006) "*Iniciativas comerciales inmigrantes en un contexto urbano en transformación: el caso de Ciutat Vella (Barcelona)*" a RIBAS, NATALIA, ET. ALT. *Empresariado étnico en España*. .Fundació CIDOB, Barcelona
- OGLETTI, G. (2006) "Los beneficios económicos de la inmigración en España" a Revista Pueblos. Recurs d' internet <http://www.revistapueblos.org/>
- PEÑARANDA CÓLERA, MA. CARMEN (2005) "El locutorio como espacio social transnacional: una mirada psicosocial "Athenea Digital", tardor, número 008 Universidad Autònoma de Barcelona, Barcelona.
- PUIG, ANGELINA, *De Pedro Martínez a Sabadell: l'emigració una realitat no exclusivament econòmica. 1920 - 1975*. tesis doctoral, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1990
- SCHNAPPER, Dominique. "Modernidad y aculturaciones a propósito de los trabajadores emigrantes". A T. TODOROV, EDS. *Cruce de culturas y mestizaje cultural*. Madrid, Júcar: 1988

- SENNETT, RICHARD *Vida urbana e identidad personal : los usos del orden* Barcelona : Península, 2001
- TÖNNIES, FERDINAND, *Comunidad y asociación : el comunismo y el socialismo como formas de vida social.* Barcelona, Península: 1979